

szczonych w nim tekstach łacińskich i w polskich zdaniach przeznaczonych do ćwiczeń gramatycznych.

Jestem głęboko przekonany, iż ten podręcznik stanowi bardzo potrzebną, pożyteczną, oryginalną i interesującą propozycję nauki języka łacińskiego tak bardzo potrzebnej przecież ciągle Kościołowi i polskiemu społeczeństwu w osiągnięciu coraz wyższej kultury.

Ks. Henryk Wójtowicz – Lublin

GRAMATYKI JĘZYKA SYRYJSKIEGO OSTATNIEJ DOBY

W związku z dynamicznym rozwojem syriologii jako dziedziny wiedzy obejmującej język, literaturę, historię, geografę, sztukę i teologię chrześcijaństwa syryjskiego, należy odnotować pojawienie się kilku nowych gramatyk, ułatwiających nauczanie tego języka na fakultetach teologicznych i w instytucjach orientalnych. Dotychczasowe zasłużone gramatyki języka syryjskiego takich uczonych jak: L. Palacios (*Grammatica syriaca ad usum scholarum iuxta hodiernam rationem linguas tradendi concinnata*, vol. I: *Phonologia et morphologia*, Montserrat 1931), C. Brockelmann (*Syrische Grammatik*, Leipzig 1968), Th. Noeldecke (*Kurzgefasste syrische Grammatik*, Leipzig 1898), R. Duval (*Traité de grammaire syriaque*, Paris 1881) i L. Costaz (*Grammaire syriaque*, Beyrouth 1964) pozostaną nadal jako podstawowe dla traktujących poważnie naukę, to jednak zachodzi potrzeba wychodzenia naprzeciw studentom i wykorzystywania aktualnej wiedzy z dziedziny językoznawstwa i metodyki nauczania. Chcemy tutaj omówić cztery książki mające charakter gramatyk takich autorów, jak: John F. Healey, Albert Frey i George Anton Kiraz.

John F. HEALEY, *First Studies in Syriac*, University Semitics Study Aids 6, Cardiff 1980, ss. 203 (Riproduzione anastatica: Tipografia Poliglotta della Pontificia Università Gregoriana, Roma 1991).

Zainteresowanie Instytutu Biblijnego w Rzymie tą propozycją wskazuje na jej przydatność dla celów dydaktycznych jako wprowadzenia do języka syryjskiego. Omawiana gramatyka składa się ze wstępu, 14 rozdziałów, paradygmatów czasownikowych, tekstu syryjskiego i słownika. W czym zaś leży jej sukces? Wydaje się na pierwszy rzut oka, że w przystępnej analizie tekstów. Prof. Healey już po omówieniu podstawowych zasad fonologii daje łatwe teksty z komentarzem gramatycznym, który pomaga studentowi zorientować się w funkcjonowaniu podstawowych form czasownikowych i związków frazeologicznych. Warto poza tym zwrócić uwagę na układ danej jednostki lekcyjnej.

Po tekście syryjskim Autor podaje kilka interesujących zdań z tego fragmentu, których przeprowadza dokładną analizę gramatyczną, następnie dokonuje gramatycznej syntezy ważnych związków frazeologicznych występujących w tekście. Ważnym ćwiczeniem metodycznym są ćwiczenia językowe, a mianowicie propozycje przekładów na język syryjski i język angielski. Na końcu jednostki lekcyjnej Autor podaje słowniczek wyrazów występujących w tekście.

Aby ułatwić pracę studentowi, prof. Healey po omówieniu podstawowych form czasownikowych przedstawia wyjątki w koniugacji słabych czasowników, które zawsze przysparzają wiele kłopotów w interpretowaniu tekstu syryjskiego. Cenną zaletą omawianej gramatyki jest również wybór dziesięciu tekstów, ilustrujących bogatą literaturę syryjską, wraz z analizą trudniejszych form czasownikowych i rzeczowników z sufiksami. Tak zbudowana gramatyka rzeczywiście zasługuje na to, na co wskazuje tytuł, a mianowicie „First Studies”.

Albert FREY, *Petite grammaire syriaque, Orbis Biblicus et Orientalis. Subsidia didactica 3, Göttingen 1984, Editions Universitaires Fribourg Suisse – Vandenhoeck – Ruprecht, ss. 108.*

W rekomendacji tej gramatyki prof. Dirk van Damme zauważa, że ta mała i skromna książeczka wypełnia lukę w pomocach gramatycznych do języka syryjskiego, gdyż w większości gramatyki opisowe są naukowymi opracowaniami. Albert Frey, wówczas asystent w Instytucie Nauk Biblijnych Fakultetu Teologicznego w Lozannie, daje nam w niej raczej wypisy z czterech wspomnianych na wstępie gramatyk języka syryjskiego. Cechą omawianego dzieła jest wyjątkowy pragmatyzm, dzięki któremu Frey łatwo przybliży trudny i skomplikowany świat kultury syryjskiej. Autor pisze teksty syryjskie sam odręcznie, przez co zbliża się niejako do uczącego się i prowadzi go jakby za rękę; wydobywa z podstawowych gramatyk to, co jest najcenniejsze na wzór pereł, ilustrując omawiany dział fonologii, morfologii czy syntaksy odpowiednimi przykładami. Przykłady zaś są dobrane tak umiejętnie, że nie nużą czytelnika, lecz ułatwiają mu stopniowe zapoznanie się z rudymentami syryjskiego języka.

W czym zaś tkwi oryginalność tego dziełka? Wydaje się, że po pierwsze – w ilustrowaniu problemów gramatycznych wystarczającą ilością przykładów, które jak sądzę, wymagają stałej pomocy lektora. Po drugie – jest to pomoc dydaktyczna, która może uzupełnić lekturę starannie dobranych tekstów o ciąglej wzrastającej skali trudności. Tak czy inaczej, jest to dziełko praktyczne, wymagające znajomości jednej z wiodącej gramatyk, na których się opiera.

George Anton KIRAZ, *The Syriac Primer. Reading – Writing – Vocabulary and Grammar with Exercises and Cassette Activities*, ISOT Manuals 5, Sheffield 1985, 1988, ss. 274.

Jerzy Kiraz, mający obecnie zaledwie trzydzieści kilka lat, Syryjczyk z pochodzenia i absolwent Uniwersytetu w Cambridge w zakresie językoznawstwa stosowanego, należy dziś do najbardziej aktywnych uczonych na polu syriologii. Jego znaczący dorobek nadaje się do specjalnego omówienia, zwłaszcza w stosowaniu komputera w syriologii. Przy tej okazji warto przypomnieć jego dzieła językoznawcze, mające na celu ułatwić mówienie klasycznym językiem syryjskim, a mianowicie: *Ylaf Leshono Suryoyo. Learn The Syriac Language*, Key 1-2, Bethlehem 1982; *Syriac for Beginners with Exercises and Cassette Activities*, Los Angeles 1987, *Syriac Word Processing: Tips and Hints*, Los Angeles 1988; *Syriac Package (Estrangelo, Western and Eastern Scripts)*, Los Angeles 1987; Alaph Beth Computer Systems.

Podręcznik składa się z 13 rozdziałów, z których bardzo rozbudowany jest rozdział pierwszy, omawiający czytanie i pisanie alfabetem syryjskim. Jego nowością dydaktyczną jest zostawianie pustych linii pod wyrazami, aby student mógł w podręczniku sam pisać po syryjsku, przepisując nawet po kilkanaście razy te same wyrazy i zwroty. W ten sposób adept nie zniechęca się przy pierwszych lekcjach. Osiągnięciem metodycznym Autora jest wprowadzenie jednostek lekcyjnych dla początkujących, średniozaawansowanych i zaawansowanych. Rozdział 10, zatytułowany „Poezja syryjska”, przybliży nam metrykę oraz ducha poezji syryjskiej epoki klasycznej i współczesnej.

Teksty syryjskie zawarte w podręczniku pisane są w dialekcie zachodnim – jakobickim, zwanym *serto*. Natomiast pod koniec książki jeden rozdział jest poświęcony najstarszym tekstom pisanym bez spółgłosek jako *estrangleo*, a rozdział 12 wprowadza w skomplikowany alfabet nestorian. Wprowadzenia do *estrangleo* i do pisma nestoriańskiego obejmują skalę trudności dla początkujących, średniozaawansowanych i zaawansowanych. Podręcznik Kiraza jest bardzo praktyczny i stanowi niezbędną pomoc nie tylko w czytaniu i rozumieniu tekstu syryjskiego, ale również ułatwia posługiwanie się tym językiem na co dzień.

George Anton KIRAZ, *Lexical Tools to the Syriac New Testament*, ISOT Manuals 7, Sheffield 1994, ss. 137.

Ważną sprawą dla syriologii jest przygotowanie krytycznego wydania Pisma św. Starego i Nowego Testamentu, jak również pomocy filologicznych do łatwiejszego rozumienia tekstu biblijnego. Wydaniem krytycznego tekstu Piszity Starego Testamentu zajmuje się od czterdziestu lat Institutum Pesshittonianum w Leiden, natomiast wydaniem krytycznego tekstu Nowego Testamen-

tu zajmuje się słynny Instytut Biblijny w Münster (B. Aland – A. Juckel, *Das Neue Testament in Syrischer Überlieferung*. Arbeiten zur neutestamentlichen Textforschung, Berlin – New York 1986). Z leksykalnych pomocy do tekstu syryjskiego Nowego Testamentu można wymienić: O. Klein, *Syrisch – griechisches Wörterbuch zu den vier kanonischen Evangelien*, BZAW 28, Giessen 1916; W. Jennings, *Lexicon to the Syriac New Testament*, Oxford 1926; T. Falla, *A Key to the Peshitta Gospels* (New Testament Tools and Studies), Leiden 1991; The Way International Research Team (ed.), *The Concordance to the Peshitta Version of the Aramaic New Testament*, New Knoxville 1985.

Jerzy Kiraz jako młody uczony rozwinął dział syriologii biblijnej, będąc autorem znakomitych pozycji, które są owocem jego tytanicznej pracy i połączenia syriologii z komputerem. Oto ich tytuły: *A Computer-Generated Concordance to the Syriac New Testament according to the British and Foreign Bible Societys Edition*, t. 1-6, Leiden 1993; *A Comparative Edition of the Syriac Gospels: Sinaiticus, Curetonianus, Peshitta*, t. 1-3, Leiden 1997; *Electronic Synopsis of the Four Gospels*, Los Angeles 1990; *Lexicon of New Testament Syriac* (projekt).

Jak widać z zasygnalizowanych pozycji, omawiana książka *Lexical Tools* leży na linii jego zainteresowań i ma stanowić pomoc dla studentów języka syryjskiego. Autor książki podzielił materiał na 10 rozdziałów. Rozdziały 1-3 zawierają listy frekwencyjne rzeczowników, imion własnych i wyrazów syryjskich, pochodzących z języka greckiego. Ogółem lista frekwencyjna obejmuje 891 wyrazów. Dla ilustracji warto przytoczyć, że do najliczniejszych wyrazów należą partykuły: l^c – 4234 razy; lō – 3140; men – 2966, a z rzeczowników: ʾālohō (Bóg) – 1389. Do najczęściej stosowanych czasowników należą ʾēmar (mówi) – 2551; ʾētō (przychodzić) – 966.

Rozdział czwarty obejmuje listę homografów (65), to znaczy tematów tych samych, które dzięki samogłoskom posiadają różne znaczenie. Ten rozdział może wiele pomóc w rozumieniu form gramatycznych, zwłaszcza dla początkujących. Rozdziały piąty i szósty poświęcone są omówieniu form czasownikowych, z paradygmatami najbardziej licznych czasowników. Rozdziały siódmy i ósmy zawierają indeksy wyrazów angielskich i syryjskich z podaniem numeru z listy frekwencyjnej. Rozdział dziewiąty zawiera kompendium najbardziej potrzebnych wiadomości gramatycznych, napisanych przez znanego syriologa z Oxfordu, dra Sebastiana Brocka.

Rozdział dziesiąty podaje podstawową bibliografię syriologiczną niezbędną dla początkujących, dotyczącą wydań biblii syryjskiej, ważniejszych przekładów, studiów nad Biblią syryjską i pomocy leksykalnych. Jak widać z pobieżnej obserwacji, przedstawione dzieło Kiraza jest bardzo awangardowe i wytycza nowy kierunek w syriologii biblijnej.